

ישיבת הפתל - ירושלים

שיחת הגאון הרב אביגדור הלוי נבנצל שליט"א

לפרשת בא תשע"א

מעלתה של תורה

יש בענין זה דבר מעניין באונקלוס. משה רבינו מכנה את ישראל "עם נבֵל" (דברים לב, ו), ומתרגם שם אונקלוס - "עמא דקבילו אורייתא" (עם שקבלו את התורה). מה פירוש הדבר? איך אפשר לפרש, שעם ישראל נתכנה "עם נבֵל" מפני שקבלו את התורה? הרי "עם צדיק" היה צריך לכנות אותם על זה, ולא "עם נבל"! מבאר הגר"א ז"ל, שדברי האונקלוס מיוסדים על דברי המדרש: "נובלות חכמה של מעלה - תורה" (ב"ר מד, יז). מה פירוש "נובלות חכמה של מעלה"? - משל לאילן גבוה, שלרוב גובהו אי אפשר ללקט את פירותיו. אלו פירות אפשר בכל זאת ללקט? - הפירות הנובלים ונופלים למטה, אותם ניתן ללקט ולאכול. כך גם החכמה האלקית. היא גבוהה מאד, ובלתי ניתנת להשגת בשר ודם. מה עשה הקב"ה? הוריד לנו לארץ "נובלות" מחכמתו בדמות התורה כפי שאנו מכירים אותה, מ"בראשית" עד "לעני כל ישראל", וכן התורה שבעל פה, כדי שתהיה לנו איזו שהיא השגה במחשבה האלקית. זהו "עם נבֵל" - "עמא דקבילו אורייתא", שקבלו נובלות מחכמה של מעלה (הובא בהקדמת נכד הגר"א לביאורו על השו"ע). ע"י נובלות אלו, יש כבר לשכל האדם איזו שהיא תפיסה במחשבת ה'.

ובאמת, שגם בנובלות האלו עצמן, התפיסה שלנו היא חלקית בלבד. ילד בכתה א' תופס בתורה מעט מאד, בחור בישיבה תופס קצת יותר, ר' עקיבא אייגר תופס כבר הרבה יותר, ואף על פי כן, גם משה רבינו שתפס בתורה יותר מכלם, נמצא כבר שלשת אלפים שנה בגן עדן ולומד תורה, וגם הוא לא יודע אותה עד הסוף. אין שום נברא שיודע את התורה עד הסוף. רק "אֵל לֹקֵים הִבְיִין דְּרַבְּנָה" (איוב כח, כג) של תורה, ורק הוא יודע אותה עד הסוף. חוץ ממנו, אין מי שמסוגל לתפוס את התורה בשלמותה. אבל בכל זאת איזו שהיא תפיסה במחשבת ה' יש לנו, וזאת - ע"י התורה.

"מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים"

כפי שהזכרנו, לימוד תורה מועיל לאדם יותר מלימוד פיסיקה וכימיה וביולוגיה. ואף על פי כן, העוסק בתורה, לא תמיד מפסיד את ידיעת החכמות הללו. הבריתא הרי אומרת, "כל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה" (אבות פ"ו מ"א). מה פירוש "זוכה לדברים הרבה"? כמדומני שהפירוש בזה הוא, שמתוך לימוד תורה לשמה, אדם יכול להגיע לכך, שידע דברים שכלל לא למד אותם. ידוע, למשל, שהחזון אי"ש היה אומר לחולים כיצד בדיוק צריך לנתח אותם, לפעמים אף בניגוד להוראות הרופאים, ואפילו בנייתוחים מסובכים מאד. לאחר מעשה היו רואים שהצדק

לימוד תורה מועיל לחיים יותר מלימוד מדעים

התורה אומרת בפרשתנו: "וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יְדֶךָ וְלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ, לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹכַח ה' בְּפִיךָ, כִּי בְּיַד תִּזְקֶה הוֹצֵאֲךָ ה' מִמִּצְרַיִם" (שמות יג, ט). מה הקשר בין שלושת חלקי הפסוק, "וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יְדֶךָ וְלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ", "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹכַח ה' בְּפִיךָ", "כִּי בְּיַד תִּזְקֶה הוֹצֵאֲךָ ה' מִמִּצְרַיִם"?

נראה להסביר כך: התורה מצוה עליך, שיהיו לך אותות על ידך ובין עיניך. למה? - "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹכַח ה' בְּפִיךָ". כלומר, כדי שתלמד תורה. ואם תשאל: למה ללמוד תורה? מה יצא לי אם אלמד על "שור שנגח את הפרה" (ב"ק מו, א), או על "הכונס צאן לדיר"? (שם נה, ב) הרי ממילא אין לי לא שור, לא פרה ולא צאן. יותר כדאי שאלמד כימיה או פיסיקה, מדעים שמועילים לעולם! אומרת על כך התורה: "כִּי בְּיַד תִּזְקֶה הוֹצֵאֲךָ ה' מִמִּצְרַיִם"! הרי ראיית במצרים, שכל חוקי הכימיה והפיסיקה לא עמדו נגד רצון ה'. המים הפכו לדם, האור הפך לחושך, החול הפך לכינים, ועוד. הרי שמה שבאמת פועל בעולם, זה לא חוקי הפיסיקה והכימיה, אלא רצון ה'. ואם כן, כדי לדעת את רצון ה', יותר מועיל ללמוד תורה מאשר ללמוד דברים אחרים, כי רק ע"י לימוד תורה תדע מהו רצון ה'. כמוכן, אין הכוונה לבטל את חשיבות מדעי הפיסיקה והכימיה, שנצרכים לפעמים גם לפסיקת ההלכה, אבל בכל זאת, התועלת הגדולה ביותר לאדם, היא לדעת את רצון ה', כי רצון ה' הוא זה שפועל בעולם, ולא שום דבר אחר.

ממילא, יותר מכל דבר אחר, כדאי מאד ש"תִּהְיֶה תּוֹכַח ה' בְּפִיךָ", שממנה תדע מהו רצון ה', וכך תוכל להסתדר בעולם בצורה הטובה ביותר.

"עם נבֵל" - "עמא דקבילו אורייתא"

ובכל זאת, עד כמה שנשיג ידיעות בתורה, צריכים לדעת, שאין לנו שום תפיסה במחשבת ה'. אנו אומרים בתפלת שמונה עשרה, שהקב"ה הוא "א-ל עליון". מה פירוש "א-ל עליון"? אחד הפירושים בזה הוא, שהקב"ה הוא מעל כל מחשבה ומעל כל השגה. "עלאה על כל עלאין, סתימא על כל סתימין, ולית מחשבה תפיסא ביה כלל" (תקו"ז יז, א). אנו יודעים קצת ממעשיו, אבל בעצמותו יתברך - אין לנו שום תפיסה והשגה. הנביא אומר, "כִּי גָבַהּ שָׁמַיִם מֵאָרֶץ, בְּן גָּבְהוֹ דְּרַבְּכֵי מִדְּרַבְּכֵי וּמִחֻשְׁבֵּי מִמְחֻשְׁבֵּי תִּיקֵם" (ישעיהו נה, ט). אין לנו שום תפיסה, לא בעצמותו ית' וגם לא במחשבתו, וכל נסיונותינו להבין את מחשבתו ית' הם רק במסגרת המושגים שלנו, הלקוחים מעולמנו המוגבל. ובכל זאת, הקדוש ברוך הוא הוריד לנו ברחמיו משהו ממחשבתו והלבישו בתורה, ובאמצעותה יש לנו איזו שהיא תפיסה במחשבתו ית' וברצונו.

ויעקב, כנ"ל].

למה אצלנו זה לא קורה? מדוע אנו איננו מצליחים להשיג את התורה מתוך עצמנו? - התשובה לכך נמצאת בדברי שלמה המלך. שלמה המלך אומר: "אֲשֶׁר עָשָׂה הָאֱלֹקִים אֶת הָאָדָם יֶשׁוּעַ, וְהִמָּה בְקִשׁוֹ חֲשִׁבֹנֹת רַבִּים" (קהלת ז, ט). האדם הראשון נברא כשהוא ישר, אבל מיד לאחר שנברא הוא ביקש "חֲשִׁבֹנֹת רַבִּים"⁴, ולכן חטא במה שחטא ואיבד את ישרותו⁵ (ע"י רש"י שם). האבות הקדושים עבדו על הנקודה הזו, והצליחו בעבודתם לחזור למדרגת הישרות של אדם הראשון. על ישרות זו שמרו כל ימי חייהם, ולכן הם נקראו "ישרים"⁶ (ע"ז כה, א). מכח ישרות זו, השיגו את התורה מתוך עצמם, בלי צורך לקבלה מן החוץ, כי התורה ישרה היא, ואפשר מהישרות להשיג את הישרות. אבל שאר בני אדם אינם כך. שאר בני אדם מבקשים "חֲשִׁבֹנֹת רַבִּים". הם אינם מחפשים ב י ש ר ו ת מהו רצון ה', אלא מחפשים "מה כדאי לי" ו"מה נעים לי", ולכן הם אינם מגיעים לאמת. מספרים, ששאלו פעם סוחר אחד: "כמה הם שְׁנִים כפול שְׁנִים?" ענה הסוחר: "תלוי! אם אני קונה - זה שלוש; אם אני מוכר - זה חמש"! ... זוהי דוגמא ל"חֲשִׁבֹנֹת רַבִּים"! "חשבון" אחד לקניה, ו"חשבון" אחד למכירה... כשמנהלים את החיים עם חשבונות כאלו, מתוך כוונה להגיע לתוצאות שנוחות לי, אי אפשר להגיע לתוצאת אמת, ואי אפשר להשיג דעת אלקים. רק אם החשבון הוא אמיתי, בלי "מה כדאי לי" ו"מה נעים לי", אז אפשר להשיג דעת אלקים. האבות עשו את החשבון הנכון, לכן השיגו את התורה מעצמם. אבל אנו איננו כאלה. איננו עושים חשבונות ישרים, ולכן איננו יכולים להשיג את התורה מעצמנו, אלא צריכים את משה רבינו שילמד אותנו את התורה, והלואי שאז נקיים אותה כהלכה.

חשבת, אולי מותר לומר, שלמדרגת ישרות זו שאפו ישראל להגיע בשעה שהקדימו "נעשה" ל"נשמע" במתן תורה. חז"ל הרי שבחו מאד את ישראל על הדבר הזה, שהקדימו "נעשה" ל"נשמע" (שבת פח, א). מהי באמת המעלה הגדולה בזה? אולי מותר לומר, שישראל רצו לומר בזה: רצוננו להיות בדרגת אבותינו, לדעת ולקיים את התורה מעצמנו, בלי שמיעה ("נעשה" - מעצמנו), ורק מה שלא נצליח להשיג מעצמנו, מפני שאיננו במדרגתם של אברהם יצחק ויעקב, נקבל ע"י שמיעה ממשה רבינו ("נשמע"). אבל עד כמה שנוכל, נשתדל להשיג את התורה מעצמנו. אולי זוהי המעלה של הקדמת נעשה לנשמע, שרצו להגיע למדרגת האבות, להיות "ישרים", ולהבין את רצון ה' מעצמם.

מחשבת התורה ומחשבת הבריאה - באו כאחד

כפי שהזכרנו, הקב"ה "אסתכל באורייתא וברא עלמא". התורה היתה עבורו ה"תוכנית" וה"מפה" לפיה ברא את העולם, ולפיה הוא גם מנהיגו. בענין זה כתב אלי פעם חכם אחד, שאין נכון לדעתו לומר שהתורה צייתה לאכול מצות בפסח מפני שבפסח יצאנו ממצרים, אלא ההפך הוא הנכון: בגלל שהתורה

היה עמו, ואילמלא שהיו עושים כדבריו הניתוח לא היה מצליח. אצלי במשפחה היה ילד בן שנתיים שהיה חולה במחלה הידועה (ל"ע) והרופאים רצו לנתחו, ואמרו שגם אם ינתחוהו יחיה רק ארבע שנים. החזון איש אמר לנתחו, וברך אותו, והיה עוד רב אחד שעשה לו גם שינוי השם, והוא חי אה"כ יותר משלושים שנה! מנין ידע ליעץ בזה? הרי מעולם לא למד רפואה באוניברסיטה? אלא שמתוך ה"תורה לשמה" שלמד, הגיע לידיעות מופלגות גם בחכמת הרפואה. מפני שכל העוסק בתורה לשמה זוכה לדברים הרבה, גם לדברים שלא למד. מדוע? כיון שהקב"ה "אסתכל באורייתא וברא עלמא" (זוהר שמות קסא, ב). התורה היתה עבורו ה"תוכנית" וה"מפה", לפיה ברא את העולם. ממילא, העוסק בתורה לשמה, התורה "מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים" (אבות שם). הוא נעשה עליון על הכל, העולם כולו פרוס לפניו כמפה, והכל גלוי וידוע לפניו².

שאלתי פעם את מו"ר הגרש"ז זצ"ל: מספרים על החזון איש כל כך הרבה מופתים בעניני ריפוי חולים ובעוד ענינים, האם ניתן להאמין לספורים הללו? אמר לי: כן. שאלתי אותו בנוגע לאדם אחר, שגם עליו ספרו מופתים דומים, האם גם עליו ניתן להאמין למה שמספרים עליו? אמר לי: לא. שאלתי: מה ההבדל ביניהם? אמר לי הרב: החזון איש היה בעל תורה, למד תורה לשמה, ועם תורה אפשר לעשות מופתים. כי היא "מגדלתו ומרוממתו על כל המעשים". הוא יכול לקבוע איזה ניתוח יצליח ואיזה ניתוח לא יצליח, מה כדאי לעשות ומה לא כדאי לעשות. הוא שולט בכיכול על הטבע. לעומת זאת, השני ששאלת עליו, אולי הוא צדיק, אבל הוא איננו גדול בתורה כמו החזון איש, ועל אדם שכזה קשה להאמין שעשה מופתים.

התורה היא עצם החיים

והנה, עם הידיעות שאפשר לקבל ע"י לימוד התורה - ידיעות על רצון ה' בעולם, וכן ידיעות "מדעיות", כפי שדברנו - הנה, עם כל זה צריכים לדעת, שהתורה איננה רק צרור ידיעות ח"ו - חשובות ככל שתהיינה - אלא הרבה יותר מכך. מסופר, שבדור שלפנינו התקיימה פעם אסיפת רבנים, לדון על מצב עניני הדת. התבטא שם אחד הרבנים ואמר, שהתורה היא דבר שכל כך נחוץ לנו, ממש כמו אויר לנשימה! קם הג"ר ברוך בער ליבוביץ זצ"ל ("הברכת שמואל") ואמר: לא נכון! התורה איננה כמו אויר לנשימה, אלא הרבה יותר מכך! האויר, אינו אלא אמצעי לחיים, ואם יקום מדען וימצא דרך לחיות בלי אויר, נוכל לחיות גם בלי אויר. אבל התורה אינה כן. התורה איננה רק אמצעי לחיים, אלא היא החיים עצמם! "כי הם חיינו" נאמר על התורה - ולא רק אמצעי לחיינו³.

זהו ההסבר, כיצד "עשה אברהם אבינו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה" (משנה קדושין פב, א). [וכן יצחק אבינו ויעקב אבינו, קיימו את כל התורה כולה עד שלא ניתנה (תדב"א פ"ד ד"ה ברוך המקום)]. מנין ידע אברהם את התורה קודם שניתנה? אמרו חז"ל: "נעשו שתי כליותיו כשתי כדים של מים, והיו נובעות תורה" (ב"ר צה, א). כלומר, אברהם אבינו ידע את התורה מתוך עצמו, ומתוך נשמתו. הרי התורה היא חיינו - "כי הם חיינו". ממילא, כפי שמרגיש אדם את חיותו, כך הרגיש אברהם אבינו את מצוות התורה, ועמד עליהן מתוך עצמו. [וכן גם יצחק

גמורה, וחיוב ברכת התורה הוא רק מדברבנן (עי' משנ"ב סי' מ"ז סק"א). על כל פנים, חז"ל למדו מכאן חיוב לברך על התורה לפני, לפחות בדרך אסמכתא.

וכבר שאלו: איך אפשר ללמוד מפסוק זה חיוב לברך על כל דבר שלומדים בתורה? הרי הפסוק אומר "פִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא, הִבּו גְדֹל לְאֱלֹהֵינוּ", ואם כן אולי רק לימוד שיש בו הזכרת שם ה' מחייב ברכה. למשל, בקריאה של ימי החנוכה, "בַּיּוֹם הַשְּׁנִי הִקְרִיב בְּנֵי צוּעָר נְשִׂיא יִשְׁשַׁכָּר" וכו' (במדבר ז, יח-כג), "בַּיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי נְשִׂיא לְבָנֵי זְבוּלֹן אֶלִיאָב בֶּן חֶלֶן" (שם, כד-כט), אין שום שם שמים! עולים שלשה יהודים לתורה, ולא מזכירים בקריאתם את שם ה' אפילו פעם אחת. וכך גם ביום הרביעי והחמישי, השישי והשביעי. גם בחול המועד סוכות עולים ארבעה יהודים לתורה, וגם שם אין שם ה' בקריאה שלהם. אם חיוב ברכת התורה רק על קריאת שם ה', מדוע מברכים ברכות התורה בחול המועד סוכות ובחנוכה? מנין שיש חיוב לברך על הפרשות הללו, וכן על כל מקום אחר בתורה שקוראים בו ואין בו שם ה'?

אפשר לתרץ שאלה זו על פי דברי הרמב"ן שכותב בהקדמתו לתורה: "יש בידנו קבלה של אמת, כי כל התורה כולה שמותיו של הקדוש ברוך הוא" (ומקורו בזהר ח"ב פז, א). ממילא, כל מילה ומילה מן התורה שאנו מוציאים מפיו, היא בבחינת "שם ה' אֶקְרָא"⁷, וזהו שאמר משה רבינו לישראל: "פִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא", כלומר: לפני שאומר לכם דברי תורה, שכולה שמותיו של הקב"ה, "הִבּו גְדֹל לְאֱלֹהֵינוּ", כלומר: בָּרוּךְ אַתָּה ה' על התורה⁸.

אבל אולי מותר לתרץ גם באופן אחר, על דרך הרמז: בתורה שבכתב יש הרי עשרים וארבעה ספרים. ואם ניקח בחשבון שהמישה חומשי תורה נחשבים כשבעה ספרים ולא כחמישה, מפני שספר במדבר נחשב כשלשה ספרים (עי' שבת קטז, ב - קטז, א), הרי שישנם עשרים וששה ספרים בתורה שבכתב, כמנין שם הוי"ה ("ה'ו"ה"=26).

[וחשבת, שבזה מוסבר גם מה שנהגו האשכנזים (על פי האר"י) לעשות את הכריכות בציצית במנין של - שבע, שמונה, אחת עשרה, ושלוש עשרה, שהן בס"ה שלשים ותשע כריכות, כגימטריא של "י-ה-ו-ה אחד". י-ה-ו-ה - 26, כמנין הכריכות בשלושת החוליות הראשונות, ו"אחד" - 13, כמנין הכריכות בחוליה האחרונה (משנ"ב סי' י"א ס"ק ע). אך קשה לכאורה, למה עושים דוקא שבע, שמונה ואחת עשרה? למה לא עשר, חמש⁹ ואחת עשרה? אולי הסיבה לכך היא, כדי ששם הוי"ה יהיה מכוון כנגד מנין ספרי התנ"ך: התורה - שבעה ספרים, נביאים - שמונה, וכתובים - אחת עשרה. לכן עושים דוקא שבע, שמונה ואחת עשרה, ולא באופן אחר].

והתורה שבעל פה - גם היא מחולקת. התורה שבעל פה מחולקת לששים ושלוש מסכתות, ואם ניקח בחשבון שמסכת כלים מחולקת בתוספתא לשלוש בבות (בבא קמא, בבא מציעא ובבא בתרא), הרי שיש כאן שישים וחמש מסכתות, כמנין שם אדנות (א'ד'נ"ו"=65). הרי שבכל מקום שאני לומד, בין בתורה שבכתב ובין בתורה שבעל פה, תמיד אני לומד ב"שם ה'", שם הוי"ה או שם אדנות¹⁰.

אמרה לאכול מצות בפסח, לכן נתגלגל הדבר ויצאו אבותינו ממצרים דוקא בפסח, ודוקא באופן שלא הספיק בצקם להחמץ. ומנין לו הדבר הזה? - שהרי הקב"ה הסתכל בתורה, ולפי מה שכתוב בתורה ברא הקב"ה את העולם. התורה היא הסיבה, והעולם וכל מה שמתרחש בו הוא המסובב. ממילא, מפני שבתורה כתוב לא לאכול חמץ בפסח, לכן יצאנו ממצרים בפסח, ולא מפני שיצאנו ממצרים בפסח כתב הקב"ה בתורה שאסור לאכול חמץ בפסח.

ולענ"ד אין דברי אותו חכם נכונים, וזאת משתי סיבות. הסיבה האחת היא, שאמנם נכון שהקב"ה "אסתכל באוריתא וברא עלמא", ואולם מנין למדו חז"ל דבר זה? - מן הפסוק "וְנִאֲמַרְהֶם אֶצְלוּ אֶמֶן" (משלי ה, ל), 'אֶמֶן' - מלשון אֶמֶן, כאילו "התורה אומרת: אני הייתי פְּלִי אומנתו של הקב"ה. בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטיין, אינו בונה אותה מדעת עצמו אלא מדעת אומן, והאומן אינו בונה אותה מדעת עצמו, אלא דיפתראות ופינקסאות יש לו, לדעת היאך הוא עושה חדרים, היאך הוא עושה פשפשיין, כך היה הקב"ה מביט בתורה, ובורא את העולם" (ב"ר א, א). נתבונן נא במשל הזה שאמרו לנו חז"ל: האם באמת נכון לומר, שהאומן בונה בית מפני שכך משורטט אצלו? הרי ההיפך הוא הנכון! האומן משרטט את התכנית לפי מה שהוא מתכנן לבנות! אם הזמינו אצלו מבנה לבית כנסת, הוא משרטט עזרת גברים, ועזרת נשים, ומקום לארון קודש, ומקום לנטילת ידים לכהנים. ואם הזמינו אצלו בית חולים, הוא משרטט חדר ניתוחים, וחדר רנטגן, וכל מיני חדרים אחרים שנצרכים לבית חולים. הרי, שלא לפי מה שהוא משרטט הוא בונה, אלא לפי מה שהוא רוצה לבנות הוא משרטט. המחשבה מה לבנות קודמת לשרטוט. וכך גם בתורה. אמנם התורה היא "שרטוט" שקדם לעולם, ולפיו ברא הקב"ה את העולם, אבל העולם כפי שה' רצה שיהיה, הוא זה שגרם לשרטוט להיות כפי מה שהוא. אם כן, לכאורה העולם הוא סיבה לתורה, ולא התורה סיבה לעולם.

אבל גם מסיבה נוספת אין דברי החכם הנ"ל נכונים, לעניות דעתי. הרי הקב"ה הוא עילת כל העילות וסיבת כל הסיבות, ממילא אין כלל סיבה ומסובב במחשבת ה'. גם סדר זמנים אין אצלו ית'. הקב"ה הוא מעל הזמן, ולא שייך לדבר מה קדם אצלו למה. אין סיבה המכריחה את הקב"ה לכתוב את התורה באופן מסויים, או לברוא את העולם באופן מסויים, אלא שני הדברים "באים כאחד". בבת אחת רצה הקב"ה לכתוב תורה כזו שכתוב בה שמצוה לאכול מצות בפסח, וליצור עולם כזה שפרעה משחרר בו את ישראל בפסח. שני הרצונות מסובבים מרצונו הפשוט יתברך, בלי שאחד מהם יהיה סיבה לשני.

כל התורה כולה - שמותיו של הקדוש ברוך הוא

משה רבינו אומר לישראל: "פִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא, הִבּו גְדֹל לְאֱלֹהֵינוּ" (דברים לב, א). הגמרא לומדת מכאן, שלפני שלומדים תורה צריכים לומר ברכה, שהרי משה אומר כאן לישראל: "פִּי שֵׁם ה' אֶקְרָא" - כשאברך את ה' לפני שאשמיע לכם את דברי תורתו - אַתֶּם "הִבּו גְדֹל לְאֱלֹהֵינוּ" בעניית אמן על ברכתי (ברכות כא, א ורש"י שם). הראשונים נחלקו, האם דרשה זו היא דרשה גמורה, וחיוב ברכת התורה הוא מן התורה, או שאיננה דרשה

יש כאלו שמישיגים הרבה, ויש כאלו שמישיגים פחות, אבל בכל זאת, כל אחד לפי דרגתו, כשעוסק בתורה, יש לו תפיסה במחשבת ה'. לכן, "וְהָיָה לְךָ לְאוֹת עַל יָדְךָ וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עַיֲנֶיךָ", כדי שתבין שזהו העיסוק הגדול והנכבד ביותר שיש בעולם, שאין שום עיסוק דומה לו - "לְמַעַן תִּהְיֶה תּוֹרַת ה' בְּפִיךָ".

השיחה נערכה לפי הבנתו של העורך,
וכל טעות או חסרון (אם ישנם) יש לתלות בעורך בלבד.

אין השם שלם עד שימחה שמו של עמלק

חז"ל אמרו, שהקב"ה נשבע שאין שמו שלם ואין כסאו שלם עד שימחה שמו של עמלק (מובא ברש"י שמות יז, טז). לפי מה שאנו אומרים, הענין מדויק מאד. קודם שנמחה שמו של עמלק בימי מרדכי ואסתר, לא היה בתנ"ך ספר אסתר. מתי נשלם אפוא שם הוי"ה? - כשנמחה שמו של עמלק, ונוסף ספר אסתר בתנ"ך. כמו כן, קודם שנמחה שמו של עמלק בימי מרדכי ואסתר, לא היתה מסכת מגילה בתורה שבעל פה. מתי נשלם אפוא שם אדנות בתורה שבעל פה? - כשנמחה שמו של עמלק, ונוספה מסכת מגילה. זהו שאמרו חז"ל, "אין השם שלם... עד שימחה שמו של עמלק".

לסיכום, כפי שראינו, כל התורה היא שמותיו של הקב"ה, וממילא העיסוק שלנו בתורה מקרב אותנו אל הקב"ה. זו ההשגה שלנו בקב"ה, עד כמה שבשר ודם יכול להשיג. כמובן,

1. ואין לומר שב"דברים הרבה" הכונה היא למה שמוזכר שם אחר כך: "נקרא רַע, אהוב, אוהב את המקום, אוהב את הבריות" וכו'. דברים אלו מתייחסים אל מה שנאמר שם "ולא עוד, אלא שכל העולם כולו כדאי הוא לו", ועל זה פירשה הברייתא, שכל העולם כולו כדאי הוא לו כיון שנקרא רַע, אהוב, אוהב את המקום וכו'. אבל על מה שאמרה הברייתא דזוכה לדברים הרבה, על זה לא פירשה הברייתא כלום (של"ה, עשרה מאמרות, מאמר הששי).
2. "ושלמה המלך ע"ה, שנתן לו האלקים החכמה והמדע, הכל מן התורה היה לו, וממנה למד עד שידע סוד כל התולדות, ואפילו כוחות העשבים וסגולתם, עד שכתב בהן אפילו ספר רפואות" (הקדמת הרמב"ן לתורה).
3. ומובא, שה"חפץ חיים" זצ"ל היה אומר, שזהו ביאור הפסוק, "פי לא דָּבַר רַק הוּא מִפֶּם, פי הוא חֲיִיכָם" (דברים לב, מז). והיינו, ד'רַי'ק' פירושו שהדבר קיים, אבל יש בו חסרון שהוא אינו מלא, וכמו כלי ריקן, שהכלי קיים, אך הוא ריק מכלום. והנה, בכל המעלות והתשבחות שאצל בני אדם, כגון עושר, אם יש לך אדם שאין לו ממון, הרי הוא חסר את מעלת העושר, אבל האדם עצמו קיים הוא. וכמו כן מי שאינו יודע לשיר ולזמר, הוא ריק מן המעלה של זמרה, אבל האדם עצמו קיים הוא. לעומת זה, אם האדם הוא מת, לא שייך לומר שהוא "ריק" מן המעלה של החיות, אלא הוא עצמו אינו קיים כלל! ואמר ה"חפץ חיים" זצ"ל, שזהו ביאור הפסוק "פי לא דָּבַר רַק הוּא מִפֶּם". היינו, דאדם בלי תורה, איננו רק "רַי'ק" מן המעלה של תורה, אלא כמת הוא חשוב, וכמי שאינו קיים כלל. והטעם לזה - "פי הוא חֲיִיכָם". דהתורה אינה רק איזו מעלה ותוספת לאדם, אלא היא עצם חייו, ובלי זה הרי הוא כמת, ואין לו מציאות כלל ("מגד גבעות עולם" להג"ר מיכל זלמן שורקין ח"א עמ' י"ט).
4. היינו, שהעדיף - בעצת הנחש - להכניס את עצמו למצב של בחירה, ולא לתפקד כמכונה אוטומטית שעושה את רצון ה' בלי בחירה (עי' "מכתב מאלהיה" ח"ב עמ' 137 ואילך, ובשיחת הרב שליט"א לפרשת שלח תשס"ט).
5. ובאמת מאז באי עולם לא נבראים עוד "ישירים", אלא כמו שנאמר בתורה: "פי יִצָּר לָב הָאָדָם רַע מִנְעֲרֵיו" (בראשית ח, כא). "משננער לצאת ממעי אמו נתן בו יצר הרע" (רש"י שם). וכן נאמר, "עֵינֵי פְּרָא אָדָם יִלְדוּ" (איוב יא, יב). [ומה שאומרים בכל יום "אֱלֹקֵי, נשמה שנתת בי טהורה היא", זהו מצד הנשמה לבדה; אבל לאחר שהיא מתחברת אל הגוף, האדם נמשך יותר אל עניני הגוף ותאוותיו, כל זמן שלא חינוך את עצמו להכניע את הגוף אל הנשמה].
6. ומבואר בפירוש המיוחס לרש"י על מס' תענית (טו, א ד"ה ה"ג לא הכל), דישרים היא מדרגה גבוהה יותר מצדיקים. ועי' בסידור הגר"א בפירוש "שיח יצחק" על תפלת ר"ה ("ובכן צדיקים יראו וישמחו"), ד"צדיק" הוא המקיים את התורה, אך יש לו מלחמה פנימית, וצריך עדין לכבוש את יצרו. אבל "ישר" הוא זה שטבעו נוטה רק לטוב ולא לרע כלל, כי התגבר על יצרו לגמרי וסילקו ממנו. [ולכן רק "לִי יִשְׁרָי לְבַב שְׁמִתָּה" (תהלים צז, יא), אבל הצדיקים אין שמחתם שלמה, ע"ש].
7. לכן מבקשים בברכת התורה: "ונתיה אנחנו וצאצאינו... יודעי שמך ולומדי תורתך לשמה". דקשה לכאורה, מה ענין "יודעי שמך" לכאן. אלא שידיעת התורה בעמקה היא ידיעת שמותיו ית' והענינים והסודות הצפונים בהם, והיכן הם מרוזמים בתורה.
8. ועי' מהרש"א בחי' אגדות עמ"ס ברכות (כא, א) שפירש כן, וכן פירש בעל ספר חרדים בפירושו על הירושלמי (פ"ז דברכות ה"א).
9. שהרי מבואר במשנ"ב (סי' י"א ס"ק ע'), דשתי החוליות הראשונות שמנין כריכותיהן יחד הוא ט"ו, הן כנגד שם יי-ה, וא"כ לכאורה היה מתאים יותר שמנין הכריכות בחוליות אלו יהיה עשר (כנגד אות ה'), ולא שבע ושמונה.
10. ועי' זוה"ק (ח"ב קסא, ב) דמבואר שם באמת דתורה שבכתב היא כנגד שם הוי"ה. ולגבי תורה שבעל פה מבואר שם שהיא כנגד שם אלקים, שהוא בדין. אלא שב"בני יששכר" (מאמרי השבתות מאמר א' אות כ"א) כתב, דתורה שבעל פה היא כנגד שם אדנ"י, שגם הוא בדין, דאותיות אדנ"י הן אותיות "דינא", וזהו שאמרו חז"ל "דינא דמלכותא דתא דינא", שהרי שם אדנ"י הוא השם השייך אל ספירת המלכות, כמבואר בזוהר (ח"ג יא, א), וספירת המלכות הרי היא כנגד תורה שבעל פה, כמבואר במאמר "פתח אליהו": מלכות - פה, ותורה שבע"פ קריגן לה (תקו"ז יז, א).